

**Традиції
полінаціонального
кіномистецтва
Одеси**

**Traditions of
Multinational
Cinematography
at Odessa**

Становлення та розвиток кіномистецтва в Одесі є найхарактернішим прикладом полінаціональної толерантності, що була спрямована на виховання культури добросусідства громадян незалежно від їх національної, расової чи духовно-релігійної приналежності. Конкретні фактичні дані чітко демонструють збереження традицій національного виховання, культуру толерантного ставлення до особливостей культури та духовності різних народів. У багатонаціональну історію одеського кінематографа окремо вписано ім'я Сергія Ейзенштейна, який зняв в Одесі фільм «Броненосець Потьомкін», що увійшов до анналів світового кіно.

Incipience and development of cinematography at Odessa is the most typical example of multinational tolerance that was directed to the raising of the culture of good neighbourhood independently of their nationality, race or religious orientation. The facts demonstrate clearly saving the traditions of national education, culture of tolerance towards the culture and spirituality of different nations. The name of Sergey Eisenstein who made the film «Battleship Potemkin» is one of the great names that are parts of multinational history of Odessa cinematography.

Становлення та розвиток кіномистецтва в Одесі є найхарактернішим прикладом полінаціональної толерантності, що має бути спрямованим на виховання культури добросусідства громадян незалежно від їх національної, расової чи духовно-релігійної приналежності. Наведений приклад покликаний формувати й підтримувати патріотичні риси в українських громадянах, риси патріотів, сповнених державно-національної свідомості, історичної пам'яті, гідності, совісті, честі, любові до рідної країни, виховувати почуття вдячності та поважного ставлення до традицій полінаціонального добросусідства.

Метою статті є вшанування традицій кіномистецтва в Одесі, популяризація творчості діячів різних національностей в цій галузі та презентація їх творчого потенціалу з метою піднесення в міжнародному контексті, розкриття взаємозв'язку та взаємовпливу різних культур на прикладі творчого доробку багатьох видатних митців у галузі кіно, особистого впливу постатей різних століть на поглиблення почуття відданості Батьківщині й рідному краю, підтримки імперативу, виховання етики порядності.

Йосип Тимченко

У витоків кіномистецтва в Одесі стояли представники двох народів: українського та єврейського – **Й. Тимченко** і **М. Фрейденберг**, які 1893 р. винайшли і побудували перший в світі знімальний апарат та зняли дві стрічки – **«Стрибаючий вершник»** і **«Метальник спису»**. Перша офіційна демонстрація цих короткометражних стрічок відбулася в Одесі 9 січня 1894 р. на ІХ з'їзді природознавців-лікарів Росії. Учасники з'їзду високо оцінили винахід, але продемонстрований перший кіноапарат у світі не був запатентований. Вже в роки радянської влади апарат Й. Тимченка, як перший апарат для зйомки і показу картин, було передано до Московського політехнічного музею.

Мойсей Фрейденберг

Вже влітку 1896 р. в Одесу прийшов кінематограф братів Люм'єрів, який захопив мешканців багатонаціонального міста своєю видовищністю і новизною. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. в Одесі кінематограф розміщувався в ярмаркових балаганах на Куликовому полі, на Привокзальній площі, на ярмарках Пересипу і Слобідки та навіть у трактирах. Згодом пересувний кінематограф з'явився в центрі міста – у магазинах на вулиці Ришельєвській, 17 і Преображенській, 45.

Серед заповзятих одеситів знайшлися люди, які не хотіли задовольнятися роллю пасивних спостерігачів у цій справі. Вже 11 травня 1906 р. одеський міщанин єврейського походження **М. Гроссман** направив прохання одеському градоначальнику про дозвіл на проведення робіт у галузі кінематографу. Так починалася історія регулярних кінематографічних зйомок в Одесі, а М. Гроссман пройшовши курс навчання у Франції, став одним з перших одеських кінооператорів і кіномеханіків. З 1912 р. він представляв інтереси французької кінофірми «Гомон». 1907 р. М. Гроссман створив **першу кінофабрику в Одесі – «Мірограф»**. Він активно фіксував на кіноплівку хроніку міста, видові сюжети, спортивні

змагання, поступово розширюючи географію зйомок, його сюжети постійно демонструвалися в кінотеатрах «Ілюзіон» і «Експрес». За період 1907–1915 рр. разом з досить відомими кінематографістами зняв близько 50-ти сюжетів для кіножурналів, а 1912 р. одеситам продемонстрував перший художній фільм – **кримінальну драму «Одеські катакомби»**.

1914 р. в Одесі виникає інше **кіноательє** – «**Мізрах**», майстрами якого разом з акторами Єврейського театру був знятий **фільм «Життя і смерть»**.

Під час першої світової війни зв'язок із зарубіжними партнерами був порушений і знову в Одесі виникають дрібні кінопідприємства, серед яких були «Мірограф» (за 1918 р. випустив 10 картин), «Мізрах» (1917–1918 рр. випустив 4 фільми). Власник «Мірографа» М. Гроссман на дачній ділянці по Малофонтанській дорозі, 16 (зараз Французький Бульвар) збудував невеликий скляний знімальний павільйон. Кінофабрика **К. Борисова** також придбала свій павільйон, а один з найбільших кінофабрикантів, харків'янин **Д. Харитонов** побудував найбільший в країні павільйон на ділянці Французького бульвару, 33 для зйомок фільмів. Отже, слідом за М. Гроссманом в Одесі відкрили свої кінопідприємства представників різних національностей колишньої Російської імперії – **М. Харитонов, К. Борисов, О. Сибиряков, О. Никитін, А. Дранков, О. Ханжонков** та інші.

Багатонаціональним був і склад акторів, що знімалися в Одесі. У роки громадянської війни тут були зібрані всі зірки кіновиробництва Російської імперії на чолі з **В. Холодною (Левченко)**. Народившись у Полтаві в родині вчителя, у дворічному віці разом з родиною вона переїхала до Москви, де потім вийшла заміж. Після численних зйомок у Москві, 1919 р. сім'я В. Холодної переїхала до Одеси. Тут В. Холодна збиралася зніматися у фільмі «Княжна Тараканова», але, на жаль, її планам не судилося збутися – 3 лютого 1919 р. вона померла. На траурну процесію її поховання прийшла велика кількість одеситів. Також в Одесі знімалися популярні актори: росіянин **Петро Чардинін** (Красавцев або Красавчиков), єврей **Йосип Руніч** (Фрадкін) та інші.

Пам'ятник В. Холодній в м. Одесі

значилася **«Кіносекцією політвідділу 41-ої дивізії Червоної армії»**. Перший знятий тут художній фільм **«Павуки й мухи»**, що складався з двох частин, закликав не піддаватися ворожій пропаганді. 1922 р. «кіносекцію» реорганізували в **Одеську кінофабрику Всеукраїнського фотокіноуправління (ВУФКУ)**, 1929 р. – в **Одеську кінофабрику «Українфільм»**, у ведення якої перейшла Ялтинська фабрика і три Одеські фабрики. Кадри для кіно в Одесі готувала

З встановленням в Одесі радянської влади 23 травня 1919 р. за розпорядженням відділу народної освіти була націоналізована кіноі фотоапаратура всіх приватних студій, що розпалися. У зв'язку з цим цю дату прийняли за день народження першої в країні державної кіностудії. Спочатку вона

Віра Холодна

Олександр Довженко

спеціалізована навчальна кіноструктура – **Одеський єврейський кіномеханічний технікум** (1930–1935).

У 1920-ті рр. Одеська кінофабрика була однією з провідних у країні. 1927 р. на студії було знято 27 фільмів. Тут починав свою творчу діяльність видатний український кінорежисер, письменник-публіцист **О. Довженко**. Його першими фільмами були «**Вася-реформатор**» і «**Ягідка ко-**

хання», а останній створений в Одесі – «**Арсенал**» (1929 р.), став хрестоматійною стрічкою, яку й сьогодні вивчають студенти світових профільних вищих навчальних закладів. У ньому знімався відомий тоді за одеськими фільмами, український актор і режисер **А. Бучма**, пам'ятник якому встановлено на території студії. Біля входу до кіностудії – мармурова дошка з бронзовим барельєфом *О. Довженка (встановлена в 1964 р.)*.

У багатонаціональну історію кінематографа Одеси вписано прізвище **С. Ейзенштейна**, який зняв в Одесі фільм «**Броненосець Потьомкін**», що увійшов до анналів світового кіно.

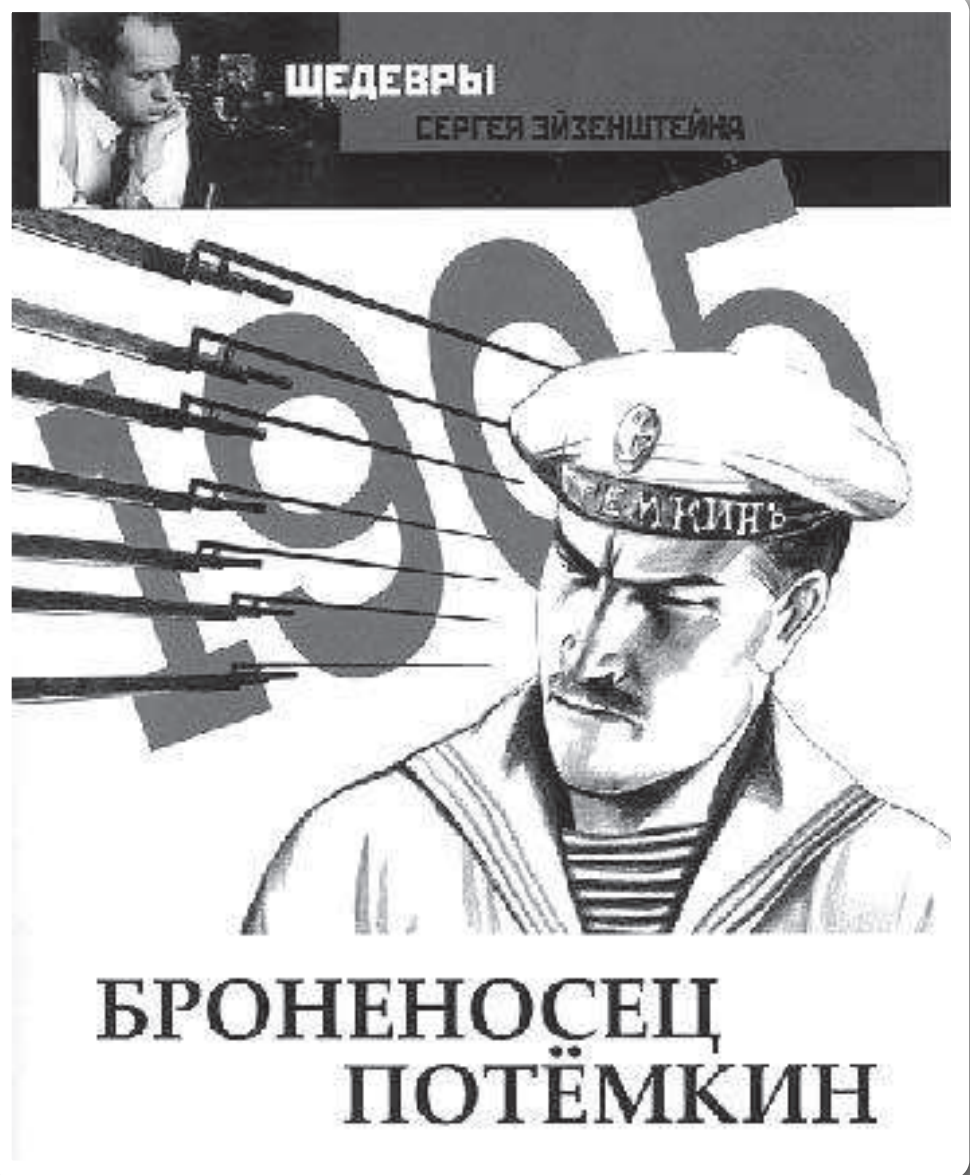
Когорта кіносценаристів Одеської кінофабрики також була досить поліетнічною. Тут працювали **Ю. Олеша, І. Бабель, В. Маяковський, С. Радзінський, Ю. Яновський, М. Бажан**.

1938 р. Одеська кіностудія випустила картини про минуле українського народу («**Назар Стодоля**», «**Кармелюк**»). У цей час свої перші картини на кіностудії ставив такий майстер кіно, як грузинський актор і режисер **І. Перестіані**.

У 1941–1944 рр. одеські кінематографісти брали участь у роботі інших кіностудій, в тому числі й ташкентської. Зокрема брали участь в створенні фільмів «**Два бійці**», «**На середні в Бухрі**», «**Людина №217**», «**Я – чорноморець**», в новелах для бойових кінозбірок, що також є зразковим прикладом полінаціональної толерантності представників одеської кіноіндустрії.

У другій половині 1940-х – 1950-х рр. на базі колишньої кіностудії організували **Чорноморську кінофабрику**, яка обслуговувала знімальні групи, що приїжджали з Москви, Ленінграда, Києва та інших міст СРСР. З 1954 р. Одеська кіностудія знову почала самостійно знімати фільми. Тут працювали режисери різних національностей – **М. Хуцієв, Ф. Міронер, В. Шукшин, П. Тодоровський, С. Говорухін, К. Муратова, Г. Юнгвальд-Хількевич**. Саме в Одесі зіграли перші великі ролі в кіно зірки радянського кіно **Є. Євстигнєєв, О. Даль, В. Шукшин, В. Висоцький, А. Папанов, Л. Удовиченко**.

З початку 1960-х рр. на Одеській кіностудії знімалися кіно-

«Броненосець Потёмкін» Сергія Ейзенштейна

фільми за сценаріями **Ю. Нагибіна, Л. Жу-ховицького, Ю. Чулюкіна, Р. Ібрагімбекова, О. Левади, В. Земляка** й багатьох інших письменників. Частина з цих фільмів пройшли непоміченими й нині вже забуті, однак деякі живуть і донині.

1965 р. в Одесі інтернаціональний дуєт поета **Б. Окуджави** й режисера **П. Тодоровського** написали сценарій фільму

«**Верность**» за повістю Б. Окуджави «Будь здоров, школяр». На міжнародному кінофестивалі у Венеції (1966) картина одержала премію «Опера-Прима» за кращий режисерський дебют.

1966 р. на запрошення Одеської кіностудії в місто приїхав відомий російський актор, автор і виконавець пісень В. Висоцький. Приїхавши на зйомки кінофільму «**Вертикаль**» він також написав низку пісень, що увійшли до його першої платівки. У 1967 р. на Одеській кіностудії у фільмі **К. Муратової «Короткі зустрічі»** він зіграв тут свою першу головну роль в кіно. Саме в Одесі 1979 р. піком акторської кар'єри В. Висоцького став фільм «**Місце зустрічі змінити не можна**». У музеї Одеської кіностудії сьогодні одними з найдорожчих експонатів є плащ та капелюх одного з головних героїв – Гліба Жеглова, роль якого зіграв В. Висоцький.

Серед відомих кінокартин виробництва Одеської кіностудії, що стали наслідком плідної праці багатьох інтернаціональних творчих колективів є «Весна на Зарічній вулиці», «Білий пудель», «Вірність», «Два Федори», «Вертикаль», «У пошуках капітана Гранта», «Міський романс», «Довгі проводи», «Капітан Немо», «Червоні дипкур'єри», «Багряні береги», «Серед сірих каменів», «Військово-польовий роман», «Данило, князь Галицький», «Д'Артаньян

Володимир Висоцький в ролі Гліба Жеглова

Другий Одеський міжнародний кінофестиваль

і три мушкетери», «Зелений фургон», «Канікули Петрова і Васечкина, звичайні й неймовірні», «Пригоди Тома Соєра та Гекльберрі Фінна», «Місце зустрічі змінити не можна», «Секретний фарватер», Дежа вю», «Приморський бульвар», «Десять негрят», «Пригоди Електроніка», «Чародії», «В'язень замку Іф» та безліч інших.

У новітній історії кінематографії **Одеська кіностудія** – улюблене місце творчості багатьох відомих режисерів ближнього й дальнього зарубіжжя. Продовженням традицій полінаціональної толерантності, вже на міжнародному рівні, стало проведення в Одесі у липні 2010 р. **Першого Міжнародного кінофестивалю**. Міжнародне журі фестивалю очолював голландський режисер **Й. Стеллінг**. Спеціальними гостями фестивалю стали **Р. Хауер, Ж. Депардє, В. Машков, Е. Віторган** та інші. Усього в конкурсній програмі взяли участь 16 фільмів з України, Росії, Італії, Німеччини, Франції, Іспанії, Японії, Австралії, США, Канади. Кращим фільмом фестивалю журі одноголосно визнало російську комедію А. Кавуна «Дітям до 16...». Фільм також отримав Приз глядацьких симпатій. Кращим режисером фестивалю журі визнало Ю. Махульського за фільм «Коліскова» (Польща), а приз за кращу акторську роботу отримав виконавець головної ролі у фільмі «Кондитер» (Голландія) А. Бос. Крім того, спеціальні нагороди журі отримали американська комедія «Моє самогубство» і фільм «Жовтень» (Перу–Іспанія).

Продовженням налагодження в Одесі міжнародних традицій співпраці в галузі кіномистецтва став **Другий Одеський міжнародний кінофестиваль** 2011 року. Цього року кінофестиваль від-

відали Джон Малкович, Федір Бондарчук, Михайло Пореченков та інші відомі діячі кіномистецтва.

Отже, на тлі становлення та розвитку кіномистецтва в Одесі, як прикладу полінаціональної толерантності, можна стверджувати про збереження традицій культур різних народів, національного виховання, культуру толерантного ставлення до особливостей, культури та духовності різних народів й шанобливе ставлення до їх внеску в скарбницю світової культурної цивілізації.

Валерій Левченко
Едуард Петровський